

Pražák, Richard

Komenský a Maďaři : (k ohlasu díla Jana Ámose Komenského v Uhrách a mezi maďarskou reformovanou inteligencí v českých zemích v 18. a počátkem 19. století)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1974-1975, vol. 23-24, iss. C21-22, pp. [135]-141

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101966>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RICHARD PRAŽÁK

KOMENSKÝ A MAĎAŘI

(K ohlasu díla Jana Amose Komenského v Uhrách a mezi maďarskou reformovanou inteligencí v českých zemích v 18. a počátkem 19. století)

V Uhrách, kde Komenský v letech 1650—1654 osobně působil v Šarišském Potoku, bylo jeho dílo od počátku obecně známé; vycházelo tam v četných vydáních latinsky, německy, česky i maďarsky. Mělo vynikající vliv na maďarskou kulturu a stálo též u kolébky maďarské pedagogiky.¹ Živé bylo v maďarském prostředí i na sklonku 18. a počátkem 19. století, kdy je maďarsky vydával obzvláště bratislavský nakladatel Simon Weber. O rozšíření Komenského díla mezi Maďary v té době svědčí i rukopisné opisy maďarských překladů jeho spisů, jak se v Uhrách vyskytly v 18. století. Náleží k nim maďarský překlad Komenského Historie o pronásledování a utrpení církve české, který opsal roku 1795 Sámuel Némethi,² reformovaný pastor v Hodosi v bratislavské stolici, a také rukopis maďarského překladu Komenského Labyrintu od Gábora Pelarga z roku 1716.³ Pelargův

---

¹ Z bohaté literatury o pobytu Komenského v Uhrách a jeho vlivu na rozvoj maďarské kultury a pedagogiky uvedme alespoň knihy Lajose Rácz e, *Comenius Sárospatakon* (Komenský v Šarišském Potoku). Budapest 1931, a Endre K o v á c s e, *Comenius Magyarországon* (Komenský v Uhrách). Budapest 1962. Rozsáhlou maďarskou literaturu o Komenském zachytil József B a k o s, autor řady významných studií o Komenského vztahu k Maďarům, až dosud v pěti svazcích: *A magyar Komenský-irodalom I.* Budapest 1952; *A magyar Comenius-irodalom II.* Sárospatak 1957; *A magyar Comenius-irodalom III.* Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve V. Eger 1959; *A magyar Comenius-irodalom IV.* Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve VII. Eger 1961; *A magyar Comenius-irodalom V.* Az Egri Tanárképző Főiskola Füzetei, č. 305. Eger 1963. Bibliografii nalezišť Komenského děl, vydaných v Uhrách, uveřejnili Piroška B e r l á s z o v á — Nándor H o r n á n s z k y, *Comenius Magyarországon kiadott műveinek leltőhelybibliográfiája*. Budapest 1970.

² Neméthiho opis neznámého maďarského překladu Komenského Historie o pronásledování a utrpení církve české *Comenius A. János rövid historiája a tseh országi eklésiának üldöztesének*... se nachází v Rukopisném oddělení Széchényiho knihovny v Budapešti, sign. Quart. Hung. 1146.

³ *Világ labirintosa, melyben A mennyei paraditsom rejtezzett*... Rukopisné oddělení Széchényiho knihovny v Budapešti, sign. Quart. Hung. 245. V časopise Evangelikus Lap, vycházejícím v Levicích, se objevil v č. 12 z 10. 6. 1926 anonymní článek *Comenius Világ labirintusa*... *Pelargus Gábor fordításának kéziratáról* (O rukopisu překladu Komenského Labyrintu... od Gábora Pelarga), jehož autor datuje Pelar-

překlad je prvním maďarským překladem Labyrintu. Je pořízen podle jiného českého vydání než překlad Rimányiův, o němž se ještě zmíníme, který je prvním tištěným maďarským překladem Labyrintu a byl pořízen podle jeho pražského vydání z roku 1782.

Od prvního maďarského překladu Komenského spisu *Janua linguarum reserata* z roku 1700 od Benjámina Szilágyiho,⁴ vyšla pak řada dalších vydání, obsahujících i maďarskou verzi této knihy, z nichž bylo významné zvláště vydání košické z roku 1753 a klužské z roku 1808 (v Kluži vyšla *Janua* od r. 1631 do té doby již šestkrát). V Brašově vyšla německy a latinsky od poloviny 17. století do roku 1758 dokonce dvanáctkrát. Vydávání Komenského děl se tak neomezovalo pouze na Levoču, Bardějov, Košice a jiná známá vydavatelská střediska slovenská, ale zahrnovala téměř všechna významnější města protestantských částí Uher i Sedmihradska (Budín, Pešť, Debrecín, Šarišský Potok, Kluž, Velký Varadín, Gyulafehérvár, Brašov, Sibiň aj.).⁵ Z významných vydání Komenského děl v Uhrách třeba připomenout Tešedíkovo vydání šarišskopotocké řeči *Oratio de cultura ingeniorum*, vydané u příležitosti uherského sněmu v Pešti roku 1791. Tešedík byl jedním z nejvýznamnějších uherských stoupenců Komenského a uskutečnil mnohé jeho myšlenky ve své praktické činnosti ve výchovném ústavu v Szarvasi.⁶

Zvláště pronikavý úspěch a vliv měl v Uhrách Komenského spis *Orbis pictus*. Již v roce 1669 se objevila v norimberském vydání *Orbis pictus* jeho maďarská verze a s velkým růstem zájmu o toto dílo se setkáváme rovněž na sklonku 18. století, kdy je vydal Simon Weber v maďarském překladu Jánose Szombathyho v Bratislavě roku 1798 a toto dílo vyšlo pak u Webera v dalších vydáních i roku 1806, 1820, 1831, a ve vydání pro mládež v překladu Jánose Tótha Karcsaiho roku 1842 také nákladem A. Bucsánszkyho.⁷ Na počátku 19. století bylo toto Komenského dílo

gův překlad k roku 1713. László Dobossy, *Komenskývél a „Világ útvesztőjében“* (S Komenským v Labyrintu světa), *Filológiai Közlöny* 1960, č. 3–4, str. 378, klade vznik Pelargova překladu do doby kolem roku 1720. Já se přikláním k dataci Józsefa Ernyeye, *Comenius Labyrinthusának első magyar fordítója 1716* (První maďarský překladatel Labyrintu z roku 1716), *Irodalomtörténet* 1927, č. 1–2, str. 67, která se zdá nejprůkaznější.

⁴ *Janua linguae latinae reserata aurea ... in usum Scholae Varadiensis, juxta Belgarum editionem postremam, accuratum et auctam, in Hungaricam linguam translata per Stephanum Beniamini Szilágyi*, Debreczen 1700.

⁵ Bibliografii všech těchto vydání zachytil József Bakos, *A magyar Komenský-irodalom I* (Maďarská literatura o Komenském I). Budapest 1952, str. 73 a násl. Nověji pak Piroška Berlászová – Nándor Horánszky, *Comenius Magyarországon kiadott műveinek leltőhelybibliográfiája* (Bibliografie nalezišť Komenského děl vydaných v Uhrách). Budapest 1970.

⁶ Srov. k tomu Juraj Čečetka, *Samuel Tešedík a Komenského Oratio de cultura ingeniorum*. Acta Comeniana 1958, č. 2, str. 216–219.

⁷ Srov. k tomu József Bakos, *Az Orbis pictus és magyar szövege pedagógiai és nyelvészeti jelentősége* (Pedagogický a jazykovědný význam díla *Orbis pictus* a jeho maďarského překladu). Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve V, Eger 1959, str. 339 až 363. Maďarský text norimberského vydání spisu *Orbis Pictus* z roku 1969 vydal György Geréb pod titulem *J. A. Comenius, A látható világ. Az 1669-ben megjelent háromnyelvű kiadás magyar szövege alapján és fajtészeteivel közzétette ...* (*Orbis pictus*. Na základě maďarského textu trojjazyčného vydání z roku 1669 uveřejnil ...) Gy. Geréb. Budapest 1959. V roce 1685 vyšlo v Levoči čtyřjazyčné latin-

v habsburské monarchii rozšířeno zvláště prostřednictvím volného přírodopisného zpracování Bertuchova, vydaného v letech 1805–1813 ve dvanácti svazcích ve Vídni s textem německým, latinským a maďarským.⁸ Toto vydání znal i Ferenc Kazinczy a v dětském věku jej s oblibou četl také Mór Jókai.⁹ Důležitost Komenského díla *Orbis pictus* zdůrazňoval maďarský spisovatel a gramatik Ferenc Verseghy dokonce i pro studium maďarštiny na uherských středních školách a připojil proto úryvky z něho k praktické části svého díla *Epitome Institutionum Grammaticarum Linguae Hungaricae* (Tomus I, Budae 1816) a z *Orbisu* čerpal pro svůj etymologický slovník maďarsko-latinský ještě ve 30. letech 19. století hojně také filolog József Kassai.¹⁰ V maďarské jazykovědě se přihlásil ke Komenského žákům už koncem 18. století také jeden ze zakladatelů vědecké ugrofinistiky Sámuel Gyarmathy ve své knize „Okoskodva tanító magyar nyelvmester“ (Návod k výuce maďarského jazyka) 1–2, Kolozsvár–Nagyszében 1794, a vyzvedl v ní zejména Komenského zásady jazykové pedagogiky: názornost, jednoduchost v příkladech a důkladnost v rozboru, srovnávání cizích jazyků s rodnou řečí atd.¹¹

Světový význam Komenského zdůraznil již roku 1762 Péter Bód v předmluvě svého vydání latinsko-maďarského slovníku Ference Pápaie-Párizze a Sámuel Mindszenty ve své edici historického slovníku Ladvocatova z roku 1795.¹² Šarišskopotocké údobí činnosti Komenského našlo počátkem 19. století v Uhrách zasvěceného vykladače v János Szombathym, autoru spisu „A sárosataki református kollégiumnak rövid históriája“ (Krátká historie reformovaného kolegia v Šarišském Potoku), Sárosatak 1809. Komenského význam pro celkový rozvoj pedagogiky náležitě ocenili poté i čelný maďarský pedagog té doby János Angyán-Niemayer ve svém pozoruhodném díle o pedagogice, jež představuje první významnou syntézu a vědecký popis tohoto oboru v novodobé maďarské literatuře, i maďarská encyklopedie věd z třicátých let 19. století.¹³

---

sko-německo-maďarsko-české vydání díla *Orbis pictus*, faksimilně vydané Ludovítem Bakosem v Praze 1958. Brašovské vydání díla *Orbis pictus* z r. 1675 bylo uveřejněno jako faksimilie v MLR pod názvem *Comenius Johannes Amos, Orbis sensualium pictus*, Budapest 1970.

⁸ Viz Friedrich Justin Bertuch, *Bilderbuch zum Nutzen und Vergnügen der Jugend. Novus orbis pictus. Természethistóriai képekönnyv*. 1–12 Bd. Wien 1805–1813.

⁹ Ke Kazinczymu srov. list Józsefa Mártona Ferenci Kazinczymu, *Kazinczy Ferenc levelezése XV* (ed. János Váczy), str. 280, 614. K Jókaimu viz Imre Bán, *Comenius és a magyar szellemi élet* (Komenský a maďarský duchovní život). Pedagógiai Szemle 1958, č. 10, str. 936.

¹⁰ U Verseghyho viz jeho *Exercitationes Idiomatis Hungarici secundum regulas Epitomes concinnae in usum Gymnasiorum Regni Hungariae*, Budae 1816, zde část *Ex Orbe picto Joanni Comenio*, str. 20–43. U Kassaie jeho *Származtató a Gyökerésző Magyar-Diák Szó Könyv I–V*. Pesten 1833–1835.

¹¹ Viz o tom József Bakos, *Varia Comeniana Hungarica I*. Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve VII. Eger 1961, str. 308–310.

¹² Viz Ferenc Pápai-Pariz, *Dictionarium Latino-Hungaricum*. Cibinii 1782, str. 3 až 4, a Sámuel Mindszenty, *Ladvocat apát úrnak históriai dictionarium* (Historický slovník opata Ladvocata) II. Komárom 1795, str. 266–267.

¹³ Viz János Angyán-Niemayer, *Nevelés és tanítástudomány* (Věda o výchově a výuce) I. Pest 1822, str. 75, 79–80, a II, Pest 1833, str. 171 a násl.; *Közhasznú esmeretek tára* (Pokladnice obecně užitečných vědomostí) III. Pest 1832, str. 300 až 301.

Na Komenského Historii o pronásledování církve české a jeho překlad Historie o původu a činech Bratří českých od Poláka Jana Lasického, který vydal Komenský roku 1649 v Lešně, upozorňoval roku 1810 profesora reformovaného kolégia v Pápě Ference Tótha, sbírajícího látku k dějinám evropského protestantismu, moravečský reformovaný pastor János Szalatnay, který přišel do Čech z Miškolce koncem roku 1783. Szalatnay pokládal obě tato Komenského díla za nejvýznamnější pramen k historii „českomoravské reformované církve“. ¹⁴ O tom, jak vzácné byly Komenského spisy maďarským reformovaným pastorům v českých zemích, svědčí nejstarší rukopisný opis Truchlivého, který střežil ve svém majetku jako svou nejmilejší památku jiný maďarský reformovaný pastor, který přišel zároveň se Szalatnayem do českých zemí, rodák z městečka Sajó Vámos, Péter Sikora. Po odchodu z Čech do Pruského Slezska po roce 1811 ji věnoval svému zeťovi Josefu Kačerovi, jenž oslavil Komenského v rozsáhlé básnické epopeji „Kalich, meč a kříž“. Tento nejstarší rukopisný opis Truchlivého vznikl v bezprostřední blízkosti Komenského — nejspíše v dílně jeho písaře — a byl pořízen zároveň s prvním vydáním Truchlivého v roce 1624. ¹⁵

Komenského Historie o pronásledování a utrpení církve české byla rovněž velmi rozšířeným Komenského dílem mezi maďarskou reformovanou inteligencí v českých zemích. Svědčí o tom maďarský rukopisný přepis tohoto díla v zápisníku semtěšského pastora Imre Csidera z roku 1789, který je opisem neznámého maďarského překladu tohoto díla z roku 1665. Jeho název v Csiderově zápisníku zní Rövid históriája a csehország evangélica reformáta ecclesiának a' Papistáktúl származott kegyetlen üldöztetésnek, a' mellyeket eleitül fogva miolta az Evangeliomi Hitnek követésére meg tértenek, ugy mint Krisztus Urunk szenyvedése után 894 — dik esztendőtl kezdven az 1634 — dik esztendőig szenyvedtenek (Krátká historie nemilosrdného pronásledování české evangelické reformované církve od papeženců). ¹⁶ Je možné, že Csider nebyl prvním opisovačem tohoto díla mezi maďarskými reformovanými pastory v českých zemích, kteří se v Komenského historii o pronásledování a utrpení církve české seznamovali ve zkratce i s naší historií do Bílé Hory a navíc mohli při její četbě pochopit všechnu závažnost bělohorské tragédie pro české národní dějiny. Jejím čtenářem byl též János Szalatnay, v jehož Historii církve moravečské (Hlasy ze Siona 1861), nacházíme spolu se jménem Komenského i jeho pohled na důsledky Bílé Hory a vylíčení náboženského pronásledování pobělohorského. Také János Végh citoval v „Horlivých a nábožných modlibách křesťanských“, svém nejpopulárnějším díle, při popisu pronásledování evangelíků v době pobělohorské slova z Listu Jana Ámose Komenského k Čechům z Lešna polského. Je příznačné, že právě toto místo cenzor ve

¹⁴ Srov. dopis Jánose Szalatnaye Ferenci Tóthovi z obce Moraveč 15. března 1810. Rukopisné oddělení Széchényiho knihovny v Budapešti, sign. Quart. Hung. 1043, II. kótet, f. 299.

¹⁵ Viz Bohumil Novák, *Jan Ámos Komenský. Život — dílo — doba*. Praha 1957, str. 133—134.

¹⁶ Csiderův zápisník je uložen v Rukopisném oddělení Rádavovy knihovny v Budapešti ve sbírce Történeti tárgyú kéziratái, sign. 1556.

Véghových modlitbách potlačil. Ukazuje to na to, jak se úřední místa obávala národně uvědomovacího účinku Komenského děl mezi českým obyvatelstvem. Vlastenecký pathos Komenského spisů silně působil i na národně uvědomělé příslušníky maďarské reformované inteligence u nás, kteří pro své výrazné vlastenectví maďarské dovedli najít kladný vztah též k českým dějinám a českým vlasteneckým snahám v období národního obrození. Ne nadarmo citoval István Rimány v předmluvě ke svému maďarskému překladu Komenského Labyrintu jeho prorocká slova z Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské o vládě věcí, která se zase navrátí do rukou lidu českého.¹⁷

Rimányův maďarský překlad Labyrintu světa a ráje srdce, který vyšel roku 1805 u nakladatele Simona Webera v Bratislavě,¹⁸ je nejvýznamnějším dokladem kultu Komenského mezi maďarskou reformovanou inteligencí v českých zemích. Jeho autor István Rimány pocházel z vesnice Vilány v župě Abauj, od roku 1776 studoval v Šarišském Potoku a 20. listopadu 1783 tu byl superintendentem Szalayem ordinován pro službu v českých zemích, kam přišel v prosinci téhož roku do Rané u Skutče, odkud odešel již po roce do Lysé nad Labem a odtud roku 1793 do Černilova. Z Černilova se vrátil roku 1800 zpět do Lysé nad Labem, kde také vznikl za jeho druhého zdejšího pobytu jeho maďarský překlad Komenského Labyrintu. Poté sloužil jako pastor v letech 1807–1839 ve Vysoké a zemřel na odpočinku u syna ve Velimi 5. června 1843 ve věku 85 let.¹⁹

István Rimány vytvořil svůj maďarský překlad Labyrintu po dvaceti-letém působení v českých zemích, kde se už plně sžil s českým prostředím, a omlouval se proto čtenářům v úvodu za případné nedostatky své maďarštiny. Nicméně jeho překlad, který je psán plynulou, bohatě odstíněnou a literárně vyspělou řečí, protkanou četnými lidovými úslovími a metaformami, svědčí o tom, že jeho původce se neodecizil svým rodákům a odevzdal jim dílo duchovního velikána sousedního národa v čisté a krásné podobě. A to ještě v jeho překladu hojně škrtal cenzor, který se snažil oslabit protifeudální ostří Komenského myšlenek a jeho společenské kritiky, a lokalizoval proto některé Komenského názory na šlechtu, vojsko, nepořádky ve společnosti atd. do Turecka, vypouštěl místa o stížnostech poddaných, nemravném životě kněží atd. Zasněvená je i Rimányova předmluva, kde překladatel podává obsáhlý životopis Komenského, v němž zdůrazňuje jeho pobyt v Šarišském Potoku a zásluhy o rozvoj vědeckého poznání v Uhrách. Důležitá je též okolnost, že Rimány pořídil svůj překlad z češtiny podle pražského vydání Labyrintu z roku 1782 a prokázal tím

¹⁷ Srov. Richard Pražák, *Maďarská reformovaná inteligence v českém obrození*. Praha 1962, str. 123.

¹⁸ *Világ labirintosa és szív paraditsoma. Mellyet készített volt és a maga született Cseh Nyelven kiadott Koménus Amos János. Mostan pedig legelőször Magyar Nyelvre fordított Rimány István, Liszszai Református Prédikátor Cseh Országban* (Labyrin světa a ráj srdce, který zhotovil a ve vlastním rodném českém jazyku vydal Jan Amos Komenský. Nyní jej poprvé přeložil do maďarštiny István Rimány, reformovaný kazatel v Lysé v Čechách). Posonyban (v Bratislavě), Weber Simon Péter betűivel (tiskem P. S. Webera), 1805, 356 str.

¹⁹ Životopisné údaje o Rimányovi obsahuje zejména článek Jindřicha V ý b o r n é h o, *Toleranční kazatel – Štěpán Rimány*. Kostnické Jiskry 1954, č. 28.

nejen neztenčené znalosti materštiny, nýbrž rovněž dokonalé ovládnutí jazyka té země, v níž našel svůj nový domov.²⁰

Komenského příklad plodně ovlivnil celkovou literární i občanskou činnost maďarské reformované inteligence v českých zemích a přispěl k jejímu přátelskému vztahu k českému prostředí a jeho národním i společenským potřebám.

COMENIUS UND DIE UNGAREN

(Zum Wiederhall des Werkes von Johann Amos Comenius in Ungarn und unter der reformierten ungarischen Intelligenz in Böhmen und Mähren am Ende des 18. und am Anfang des 19. Jahrhunderts)

In Ungarn, wo Comenius in den Jahren 1650–1654 in Sárospatak gewirkt hatte, war sein Werk von Anfang an bekannt. Es erschien dort in zahlreichen Ausgaben lateinisch, deutsch, tschechisch und ungarisch. Es hatte einen bedeutenden Einfluss auf die ungarische Kultur und stand auch an der Wiege der ungarischen Pädagogik. Es war in den ungarischen Kreisen auch noch am Ende des 18. und am Anfang des 19. Jahrhunderts lebendig, da es vor allem der Pressburger Verleger Simon Weber in ungarischer Sprache herausgab. Von der Verbreitung der Werke von Comenius unter den Ungaren jener Zeit zeugen auch handschriftliche Abschriften der ungarischen Übersetzungen seiner Schriften. Dazu gehörte z. B. die ungarische Übersetzung der Geschichte der Verfolgung und der Leiden der böhmischen Kirche, die im Jahre 1795 von Sámuel Némethi, dem reformierten Pastor in Hodos im Pressburger Komitat, abgeschrieben wurde.

Eine Reihe von ungarischen reformierten Pastoren, die in Böhmen und Mähren nach der Herausgabe des Toleranzpatents wirkten, propagierte begeistert die tschechische Literatur. Die Liebe zu der tschechischen Geschichte und der tschechischen Kultur lernten sie namentlich bei Comenius, dessen Werke bei der ungarischen reformierten Intelligenz sehr beliebt waren.

Der Pastor von Moravec János Szalatnay machte im Jahre 1810 Ferenc Tóth, den berühmten Professor des reformierten Kollegiums in Papa, der Material zur Geschichte des europäischen Protestantismus sammelte, aufmerksam auf die Geschichte der Verfolgung der böhmischen Kirche von Comenius (Synopsis Historica Persecutionum Ecclesiae Bohemicae), sowie auf seine Übersetzung der Geschichte über die Anfänge und Taten der Böhmisches Brüder, die der Pole Jan Lasicki geschrieben und Comenius im Jahre 1649 in Leszno herausgegeben hatte. Szalatnay sah diese Werke als die bedeutendsten Quellen zur Geschichte der „böhmisch-mährischen reformierten Kirche“ an. Die Beliebtheit der „Geschichte...“ von Comenius in den Kreisen der ungarischen reformierten Intelligenz in Böhmen und Mähren beweist auch die ungarische Abschrift dieses Werkes im handschriftlichen Tagebuch des Pastors von Semtš, Imre Csider aus dem Jahre 1789. Csiders Eintragung ist die Abschrift der ungarischen Übersetzung des Werkes von Comenius aus dem Jahre 1665. Es ist möglich, dass Csider nicht einmal der erste von den ungarischen reformierten Pastoren war, die diese Schrift kopierten und durch die „Geschichte...“ von Comenius unsere Vergangenheit bis zur Schlacht am Weissen Berge kennenlernten. Überdies konnten sie bei dieser Lektüre die ganze Folgeschwere der Tragödie vom Weissen Berge für die tschechische Geschichte erfassen. Dieses Werk las auch János Szalatnay.

²⁰ O Rimányově překladu Komenského Labyrintu psal poprvé László Dobossy, *Komenskývel a „Világ útvesztőjében“* (S Komenským o Labyrintu světa). Filológiai Közlöny 1960, č. 3–4, str. 378 a násl., v souvislosti s knižním vydáním tohoto překladu v Bratislavě v roce 1805. Rukopis tohoto Rimányova překladu z roku 1804, který se nalézá v Muzeu Jana Ámose Komenského v Praze, rozebral József Bakos ve studii *Comenius magyarul: Rimány Világ labirintusa és Sziv Paraditsoma* (Komenský maďarsky: Rimányův Labyrint světa a ráj srdce). Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve VIII. Eger 1962, str. 151–162.

in dessen „Geschichte der Kirchengemeinde von Moravec“ wir neben der Erwähnung von Comenius auch dessen Ansichten über die Folgen der Schlacht am Weissen Berge und eine Beschreibung der Religionsverfolgungen nach dieser Schlacht finden. Ebenso zitiert János Végh in den „Eifrigen und frommen christlichen Gebeten“ bei der Beschreibung der Verfolgungen der Protestanten in der Zeit nach der Schlacht am Weissen Berge, Worte aus dem Briefe, den Johann Amos Comenius aus Polnisch Leszno an die Tschechen gerichtet hatte. Es ist bezeichnend, dass gerade diese Stelle von der Zensur in Véghs Gebeten unterdrückt wurde, was beweist, wie sehr die amtlichen Stellen der Habsburger Monarchie den Einfluss der Werke von Comenius auf das tschechische Volksbewusstsein fürchteten.

Das nationale Pathos der Schriften von Comenius wirkte stark auf die national bewussten Angehörigen der ungarischen reformierten Intelligenz in Böhmen und Mähren, die auf Grund ihres ausgeprägten ungarischen Patriotismus eine positive Einstellung auch zu der tschechischen Geschichte und den tschechischen patriotischen Widergeburtstbestrebungen fanden. Nicht umsonst zitierte István Rimány in der Vorrede zu seiner ungarischen Übersetzung des Labyrinths von Comenius dessen prophetische Worte aus dem „Vermächtnis der sterbenden Mutter Unität“ von der Herrschaft der Dinge, die wieder in die Hände des tschechischen Volkes zurückkehren werde! Rimánys ungarische Übersetzung des „Labyrinths der Welt“ (Világ labirintosa és sziv paraditsoma), die im Jahre 1805 bei Simon Weber in Pressburg erschien, ist der bedeutendste Beleg für die Verehrung von Comenius unter der ungarischen reformierten Intelligenz in Böhmen und Mähren. Ihr Autor schuf sie nach ein- und zwanzigjähriger Tätigkeit in unseren Ländern, als er sich schon voll eingelebt hatte im tschechischen Milieu; er übersetzte das Werk aus dem Tschechischen nach der Prager Ausgabe vom Jahre 1782.

